

*Мішин О.**

ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ДЕРЖАВ АФРИКИ

Перша декада ХХІ століття позначилася різноспрямованими процесами в безпечовому середовищі держав Африки. З одного боку на континенті продовжили протікати найбільш масштабні за руйнівним ефектом збройні конфлікти сучасності, зокрема громадянські війни в Сомалі, Судані, Чад, ЦАР, Кот д'Івуарі та Ліберії. Нестабільними продовжили лишатися східні провінції ДРК, а «арабська весна» призвела до занурення Лівійської Джамахірії в стан внутрішньої анархії. Про сумну першість Африки, як «зони небезпеки» нагадує факт того, що в 2009 році 39% від загальної кількості миротворчого персоналу в світі було сконцентровано в даному регіоні. Одночасно на уламках знівченого тривалими конфліктами геополітичного простору Африки, з'явився новий континентальний проект - Африканський Союз, який став платформою для реалізації широкого кола заходів з поступового подолання дисгармонії в середині африканських країн та нормалізації відносин між ними. Свідченнями виходу регіону із стану паралічу безпеки стали відновлення миру в Бурунді, ЦАР, Чад, на Коморських островах, поліпшення ситуації в Дарфурі, спроба налагодити політичний діалог в Сомалі, категоричне засудження військових переворотів в Мавританії, Гвінеї, Республіці Нігер та на Мадагаскарі. Деескалація значної кількості конфліктів викликала потребу розпочати постконфліктну реконструкцію в Африці, яка стала предметом аналізу автора в розрізі її залежності від геополітичних факторів. За для цього були сформульовані наступні завдання: 1) пояснити сутність процесу постконфліктної реконструкції; 2) провести кореляцію між процесом реконструкції та геополітичними факторами впливу; 3) проаналізувати хід відновлення постраждалих від конфліктів африканських держав.

Проблема постконфліктного відновлення держав Африки знайшла своє відображення в працях Ф. Енглеберта, Д.Т'юля, П.Колліера, М.Содербоба (Великобританія), С.Елліса, Р.Гуеліа, С.Лубенберга, В.Рено (США), Ф.Югона (Франція), Н.Алусала (Південна Африка). В той же час, в українській політичній думці питання особливостей реконструкції Африки, не дивлячись на активне залучення збройних сил України до процесів миротворчості в Африці, лишається не висвітленими.

Згідно офіційного визначення організації Африканський Союз під постконфліктною реконструкцією (ПКР) необхідно розуміти довготривалий процес перебудови політичного, безпечового, соціального та економічного рівнів суспільства, яке розвивається в умовах після завершення конфлікту, при цьому його головний вектор спрямовано на усунення причин конфлікту [2, с.ІІІ].

Отже, ПКР є наступним етапом після деескалації конфлікту та має не допустити консервації конфлікту в його латентній стадії. Виконання плану заходів реконструкції мінімізує ризик рецидивів конфліктної ситуації. Дослідники Коліер, Хофлер та Содербом вважають, що після примирення сторін в суспільстві лишається високий рівень реаніма-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ції конфлікту. Дослідники на підставі аналізу 66 конфліктів в державах, що розвиваються встановили наявність наступних пропорцій «реверсії конфлікту»: в державах, що живуть в стані тривалого миру - ризик спалахування конфлікту протягом 10 років складає 9%, тоді як в постконфліктних соціумах в тому ж часовому інтервалі даний показник сягає 40% [5, с.463].

Проект будь-якої ПКР, спрямований на створення сталого режиму миру, охоплює 4 базові сфери реформ: безпеку, правосуддя та примирення, соціально-економічний добробут та реформа системи державного управління [9, с.22-23].

Наведені «стовпи реконструкції» зовні є параметрами пов'язаними, перш за все з системою політичних відносин, але в реальності вони є похідними відносно геополітичних факторів, що формують картину об'єктивної реальності [7, с.107-110].

Геополітичні фактори (геофактори) – це неполітичні особливості географічного простору чи держави, що визначають характер діяльності політичних конструкцій, які виникають в їх ареалах. Також геополітичні фактори можна вважати константами в складі набору функцій, що формують політичні алгоритми розвитку процесу. Якщо розглядати реконструкцію в форматі алгоритму, то геофактори формують просторові та часові рамки реалізації його складових. До геофакторів належать географічні (просторове положення, ресурсна забезпеченість) та демографічні (етнографічний та релігійний склад населення, його чисельність, щільність). Фактично процес ПКР є механізмом формування нового співвідношення між геофакторами, тобто режиму використання географічних ресурсів з боку етносу. Розглянемо співвідношення геофакторів зі складовими алгоритму постконфліктної реконструкції держав Африки.

Перша група факторів є географічними і пов'язана з особливостями положенням держави на просторі, який характеризується масштабом, межами, особливостями рельєфу та клімату, мережами комунікації, а також наявними природними ресурсами. Наведені параметри здійснюють вплив на такі складові процесу ПКР, як безпека та соціальний-добробут населення. Відносно реформи безпеки, то вона залежить від того наскільки ефективно контролюється географічний простір держави. Чим більша держава за площею, чим складніший її рельєф та ландшафти, чим довші її кордони, тим більше ресурсів необхідно для створення дієздатного апарату безпеки. Наприклад, складна місцевість Північної Уганди, яка характеризується непрохідними дощовими лісами, стала базою для діяльності повстанського руху – Армія визволення господа (АВГ) на чолі з Джозефом Коні. Діяльність цієї парохристиянської організації блокує можливість відновити нормальне життя на визволених територіях племені ачолі, оскільки вони піддаються перманентним нападам повстанців [10, с.12-14].

Прикордонна смуга довжиною в 1360 км. між Суданом та Республікою Чад стала зоною концентрації бойовиків, що інфільтруються в обох напрямках та дестабілізують ситуацію в міждержавному прикордонні, являє собою безкраї пустельні ландшафти без чітких орієнтирів та достатнього патрульного контролю.

Але навіть незначні розміри держави та нескладний рельєф не гарантують, що процес реконструкції буде вдалим. Прикладом цього виступає Бурунді, яка за площею сягає лише 24 тис. кв. км., але процес ПКР в цій державі відбувався із значними складнощами – діяльність Місії Африканського союзу в Бурунді (2003-2004) сприяла реалізації лише частини плану ПКР, але повного роззброєння повстанців з Національних визвольних сил (НВС), які є бойовим крилом партії ПАЛІПЕХУТУ, не відбулося. В підсумку в 2007-2008 році громадянська війна в країні відновилася з новою силою [11, с.15-16].

Відносно фактору наявності в державі ресурсів, то вони можуть виступити гарантією вдалої ПКР, а можуть перетворитися на «прокляття», бо заволодіння та контроль ними

дає поштовх до продовження конфлікту. Те що бідним на природні ресурси державам складно реалізувати реконструкцію засвідчує приклад Ліберії. Мир в державі підтримується виключно за рахунок розміщення 8,000 солдат ООН, на фінансування яких витрачається 500 млн.\$ на рік, тоді як сукупний бюджет країни дорівнює лише 375 млн.\$ [4, с.А9]. Якщо іноземні миротворчі сили залишать країну - вона опиниться на межі нової громадянської війни.

«Ресурсним прокляттям» можна вважати багатства Кот д'Івуару, який є об'єктом зовнішньої експансії Франції. В Кот д'Івуарі існували всі умови для нормального розвитку, оскільки держава є одним з найбільших експортерів какао-бобів в світі із часткою в 40% світового ринку, є третім за величиною виробником кави в Африці, а також має поклади нафти (потужності видобутку до 100,000 бар./день) та вигідне транзитне положення – столиця країни Абіджан є другим за величиною морським портом Африки. В період 2002-2010, навіть коли в державі тривала «громадянська війна», зовнішню заборгованість вдалося скоротити з 120% до 75% ВВП, а саме зростання ВВП коливалося в межах 5-6% на рік [1, с.259-264].

З приходом до влади профранцузького президента А.Уаттари в травні 2011 року було оголошено, що лише від дії санкцій в період конфлікту з грудня 2010 по квітень 2011 країна втратила 12% ВВП, а на відновлення з руїни необхідно 25 млрд. \$. Звісно Франція та МВФ одразу розпочали програми допомоги дружньому івуарійському уряду, повертаючи країну в стан фінансової залежності [6, с.7-8].

У випадку з Суданом проблема контролю за нафтовими ресурсами призвела до розпаду країни, що стало свідченням повного краху 6-річного плану будівництва «нового федеративного Судану», передбаченого Всеохоплюючими мирними угодами від 5 січня 2005 року. Хоча в період мирного розвитку країні вдалося скоротити зовнішній борг в три рази: з 148% ВВП в 2002 до 50% ВВП в 2011 році, єдність країни була вже не в інтересах християнської частини правлячих еліт Півдня Судану.

Якщо проаналізувати вплив демографічних факторів, то вони надзвичайно тісно пов'язані з такими компонентами програм ПКР, як реформи правосуддя / внутрішнє примирення, а також з реформами управління. Народи держав Африки є надзвичайно різноманітними, за етнічними, релігійними, расовими, племінними, клановими ознаками. Дані відмінності є основою конфліктів, і блокаторами процесу ПКР, оскільки для відновлення рівноваги в африканських мікрокосмах необхідно провести реформи управління та створення справедливих умов представництва для всіх груп населення. В той же час, племінне мислення широких верств населення держав Африки не дозволяє безболісно застосувати принципи правосуддя до винних в актах геноциду, громадянських війнах та міждержавних кризах. Оскільки засудження лідерів, що презентують окремі групи населення, веде до ескалації насилля. Прикладами цього є Лівія, де відбулася ліквідація лідера країни, висування племені каддафа та представника племінних союзів заходу країни М.Каддафі. А майбутній судовий процес на його сином Сайф аль-Ісламом з боку Міжнародного кримінального суду погрожує обернутися новими спалахами насильства в країні. Через це процес ПКР в Лівії буде блокуватися масштабними актами помсти з боку дискримінованих груп, і Лівія ризикує відкотитися до рівня «failed state». До того ж для відновлення країни після громадянської війни необхідно 480 млрд.\$, адресність розподілу цих коштів очевидно буде нерівномірною, що буде посилювати внутрішню дисгармонію [8, с.4].

Зразком наслідків нерівномірного розподілу прибутків від продажу нафти, які йшли на ПКР є Судан, якому не вдалося приборкати расово-релігійну дихотомію – держава розпалася. В майбутньому схожі загрози можуть стати актуальними для Кот д'Івуару та Ні-

герії, в яких підтримується мусульмано-християнське протистояння, та значні групи племені групи усунені від управління країною. Отже, головним впливом демографічних геофакторів є неможливість досягти всезагального суспільного консенсусу з метою реалізації плану ПКР на тлі відсутності дійсно стійких плюралістичних демократичних державних інститутів.

Висновки

Таким чином, нагальною проблемою держав Африки є неспроможність ефективно використовувати географічні та демографічні геофактори на користь процесу реконструкції. Втрата контролю над географічними геофакторами призвела до інкорпорації Африканських держав в геополітичні стратегії зовнішніх гравців, які користуючись принципом «якщо ви не захищаєте власний суверенітет то чому ми його маємо поважати» [3,с.56-57], привласнюють природні ресурси регіону, необхідні для сталого розвитку. В той же час, держави Африки демонструють неспроможність повністю консолідувати демографічний геофактор довкола проектів реконструкції, що автоматично призводить до їх лише часткової реалізації, і не усуває хронічних причин конфліктності. Сучасна Африка, що пережила значну конфліктну хвилю, виходячи з численних негативних прикладів, виявилася надто слабкою, щоб здолати самостійно конфліктні детермінанти геополітичної генези, тому сучасні потуги в напрямку постконфліктної реконструкції континенту мають паліативну природу.

Література

1. African Economic Outlook 2011. Africa and its Emerging Partners. – OECD Publishing, 2011. – 304 p.
2. African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework / NEPAD Secretariat Governance, Peace and Security Programme. – June 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.africanreview.org/docs/conflict/PCR%20Policy%20Framework.pdf>
3. Agnew, J. Geopolitics. Re-visioning World Politics / J.Agnew. – N.Y.: Routledge, 2003. – 168 p.
4. Akan, S. Liberia Uneasily Linked to Ivory Coast Conflict / S.Akan // New York Times. – April 1, 2011. – P. A9.
5. Collier, P. Post-Conflict Risks / P. Collier, A. Hoeffler, M. Soderbom // Journal of Peace Research. – Vol. 45. – № 4. – Oxford: Centre for the Study of African Economies, 2008. – P. 461-478.
6. Cook, N. Côte d'Ivoire Post-Gbagbo: Crisis Recovery / N.Cook. – CRS Report for Congress. – Washington: Congressional Research Service, 2011. – 82 p.
7. Englebert, P. Postconflict Reconstruction in Africa. Flawed Ideas about Failed States / P.Englebert, D. Tull // International Security. – Vol.32. – №4. – Harvard: Belfer Center, Spring 2008. – P. 106-139
8. Jebnoun, N. The Brother Leader End Game / N. Jebnoun. – MEI Insight. – № 43. – 8.11.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mei.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2011/11/Download-Insight-43-Jebnoun-HERE.pdf>
9. Krause, J. International State Building and Reconstruction Efforts: Experience Gained and Lessons Learned / J. Krause, J.K.Mallory. – Leverkusen: Barbara Budrich, 2010. – 177 p.
10. Post-conflict Reconstruction: The Case of Northern Uganda. - Discussion Paper 7. – April 2003. – 45 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/UGANDAEXTN/Resources/CG2003.pdf>

11. Svenson, E. The African Mission in Burundi / E.Svenson. – Stockholm: FOI, 2008. – 24 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.foi.se/upload/projects/Africa/FOI2561_AMIB.pdf